

ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ ТА МІКРОІСТОРІЇ

**ЗБІРНИК ТЕЗ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З НАГОДИ 165-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
МИКОЛИ ЛЕВИТСЬКОГО**

М. КРОПИВНИЦЬКИЙ, 16-17 ТРАВНЯ 2024 РОКУ

РЕПРЕСІЇ ПІД ЧАС ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ТА КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ У 1930-1933 рр. НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ПОМІЧНА

Сучасна тенденція вивчення питань історії, все більше схиляється до принципів діяльності таких історичних шкіл, як школа Анналів, а саме прикладу Еманюеля Ле Руа Ладюрі, який видав у 1975 році монографію «Montaillou, village occitan de 1294 à 1324». Саме так в сучасній історичній науці активно набирають оберти ідеї мікроісторії, регіоналістики, які покликані зменшити масштаб дослідження. Саме тому, метою нашого дослідження є спроба реалізувати ідеї мікроісторії на прикладі одного села.

30 січня 1930 року на території України розпочалося активне вирішення «куркульського питання», що разом із розпорядженнями «Про темпи дальшої колективізації і завдання щодо зміцнення колгоспів» та попереднім запровадження хлібозаготівельних кампаній дали активний поштовх до створення штучного голоду на українських землях, який в результаті винищив мільйони українців й залишав пустими цілі населенні пункти.

Одним із найбільш значущих джерел по розгляду цієї проблематики виступають архівно-слідчі справи Державного архіву Кіровоградської області, заведені на жителів с. Помічна. Також у дослідженні використані статті Сергія Мілютіна, в яких розкриваються особливості діяльності органів ДПУ й перебіг Голодомору на території Новоукраїнського району та Книга пам'яті по Кіровоградській області зі статичними показниками смертності від голоду.

Аналізуючи матеріали архівно-слідчих справ органів ДПУ того часу, можна помітити спільні риси у їх наповненні й фактично ідентичному здійсненню дій по інкримінації антирадянської агітації та контрреволюційній діяльності, спрямованої на запобігання здійснення радянською владою хлібозаготівельних заходів на селі. Для досягнення цих цілей здійснювався психологічний або силовий тиск на обвинуваченого, свідкам по справі надався завчасно підготовлений текст, в його анкеті та біографії підсудний зараховувався до петлюрівців, білогвардійців, куркулів або ж цей метод використовувався до одного з родичів з метою звинуватити у підтриманні зв'язку зі злочинцем. Так, брат Ващука Карпа Мусійовича, №10 512 [1, арк. 3–5] – Іван зарахований до членів СВУ, а інший – Петро, дезертирував з Червоної Армії. Безпосередньо, сам Карпо Мусійович йменується як член банди Петлюри та Денікіна, йому інкриміновано побиття селян й активна агітація проти хлібозаготівель, згідно показань свідків, говорив, що радянська влада увесь зібраний хліб вивозить за кордон. Він зібрав навколо себе групу бідняків, разом з якими не виходить на роботу або підривають функціонування самого колгоспу. За результатами судового засідання від 29 червня 1931 року Ващук Карпо отримав 5 років позбавлення волі у концтаборах із позбавленням громадянських прав в аналогічний термін [1, арк. 23 зв.].

Того ж року, був ув'язнений Омельченко Микола Андрійович № 13 379, який звинувачений в активній агітації серед населення, яку він розпочав ще в

1927 році під час першої хлібозаготівлі. Йому приписуються слова: «Хліб з нас беруть, а товар не дають. Радянська влада знає тільки брати», тому закликав не йти до колективу, називав це панщиною [2, арк. 3–5 зв.]. Як наслідок, під час судового засідання від 9 серпня 1931 року був визнаний винним й з урахуванням камерного ув'язнення був засланий на п'ять років [2, арк. 22–23].

Саме ці дві архівно-слідчі справи, дають нам змогу побачити подальшу градацію дій ДПУ, адже ще у 1931 році відбувалося судове засідання, після якого в обох випадках, підсудні подали оскарження свого вироку, хоч і після розгляду, його залишали в силі. Якщо дивитися далі, то основний масив справ на мешканців, які підпадали під подібні звинувачення, були засуджені вже після наради обласних керівників ДПУ УСРР від 19 листопада 1932 року на якій схвалили рішення здійснити оперативний удар по «класовому ворогу» та подальшого обрання Всеволода Балицького – заступника ОДПУ СРСР новим уповноваженим ОДПУ по Україні. Внаслідок цих двох рішень значно зросла кількість населення, яке було звинувачене у зривах хлібозаготівель, за наявними даними, з листопада 1932 р. по січень 1931 р. в селах було схоплено 37 797 осіб [11, с. 114]. В межах села Помічна слідчі справи були відкриті на 9 осіб: № 7 154 на братів Скриників Григорія 1897 р. н. та Михайла Івановича 1901 р. н., № 7 040 на Ударчука Якова Антоновича 1883 р. н., № 7 035 Омельченка Федора Антоновича 1895 р. н., № 7 023 Сороку Михайла Григоровича 1899 р. н., № 7 022 Задояного Марка Гавриловича 1872 р. н., № 7 020 Дядюру Андрія Михайловича 1882 р. н., № 6 998 Скрипника Андрія Михайловича 1897 р. н., № 6 435 Дядюру Саву Яковича 1872 р. н.

Як і в попередньо згаданих архівно-слідчих справах, кожен допит свідка розпочинався з переліку власності звинуваченого чи його сім'ї до початку колективізації або розкуркулення особи, фактично роблячи на цьому акцент. Невдоволеність хлібозаготівлями чітко спостерігається у висловах братів Скриників. Вони спонукали інших ходити вночі за снопами й прибирати зі шляху всіх, хто їм буде заважати, критикували непосильні плани хлібозаготівлі, і що після цього знову будуть голодувати взимку, як у 1931 році [3, арк. 7 зв.]. Окрім цього, обидва брати були одноосібниками, Михайло вказував на дурість колгоспників, які гонять жінок працювати на поле за безцінь: «тому якось зароблю, але голодати в колгосп нікого не пустю» [3, арк. 5 зв.]. Разом з братом Григорієм, під час посів кампанії активно займалися продажом м'яса на станції Помічна, адже зі слів Григорія, він працює як одноосібник за 50 копійок вдень та 1 кг зерна, а в колгоспі працюють за палочки (трудодні) й завдяки оплачуваній праці й продажу він буде жити, а колгоспники «поздыхають» з голоду [3, арк. 7 зв.]. За подібні висловлення й відверту агітацію в заключній постанові обох братів рекомендувалося відіслати на вісім років, попри те, вони були засудженні до 3 років таборів від 29 грудня 1932 року.

Подібне невдоволення планами хлібозаготівель в жителів села чітко спостерігається в інших матеріалах. По слідчій справі № 7 040 був затриманий кухар Ударчук Яків, який говорив членам колгоспу, що сіяли ви, а кушать буде хтось інший, бо плани ставлять непосильні [4, арк. 3 зв.], або ж що односельчани працюють як воли, не мають що їсти, а влада їсть та не голодує [4, арк. 5 зв.].

Подібні заклики спостерігаємо й в Омельченка Федора Семеновича (спр. 7035), який закликав «Не йдіть працювати, тому що вам все одно нічого кушать не дадуть» [5, арк. 4 зв.], додатково підбурював жінок розбирати колгоспних коней у 1930 р, за що й був вигнаний. Про нереальність плану виголосив і телеграфіст Сорока Михайло Григорович, який закликав місцевих не виходити на роботу і не збирати хліб, все рівно заберуть і не буде що їсти [6, арк. 3 зв.]. Задояний Марко Гаврилович робив аналогічні заяви [7]. Дядюра Андрій Михайлович також висказував свою думку серед місцевих: «Ви дивитеся, як ми зараз живемо, працюємо і нічого не маємо» [8, арк. 4 зв.] згадуючи про умови праці, коли він мав власних 40 десятин землі. Інший житель села, Скрипник Євген Іванович окрім постійної агітації із закликами організовано не виходити на роботу, згідно звинувачень замурував в себе в стіні озиму пшеницю, яка була вилучена [9, арк. 3 зв.].

Помічнянець Дядюра Сава Якович, звинувачений у проведенні агітації серед односельчан, організації розбору артільних корів та здачу їх на м'ясозаготівлю, причетними до цього вказана вся сім'я, як дружина, яка першою взяла корову і за її прикладом пішли інші жінки, так і двоє синів замість роботи в полі, були влаштовані на роботу на залізниці ст. Помічна, з яких теж взяли приклад інші жнивварі, через подібні дії відбувся розвал бригади з 30 чоловік [10, арк. 3-7 зв.]. Що цікаво, Сава Якович отримав умовний термін й був звільнений.

Всі ці особи за «дивним збігом обставин» під час допитів були не багатослівними, окрім Сави Яковича, й були етаповані на 3 роки в табори на Півночі, попри те, що у висновках, більшість з них згідно клопотання мали отримати вісім років. Всі підсудні мають майже спільний початок терміну відбування 28–29 грудня 1932 року, засуджені були протягом січня 1933 року.

Якщо ми звернемося до архівно-слідчих справ періоду Великого Терору 1937–1938 рр. то, ми зможемо віднайти й інших жителів села Помічна, як приклад, справи 1 485, 1 861, 5 015, 11 633, яким інкримінувалася висилка на Північ, як куркулів протягом 1929–1933 рр., яку вони або відбули, або втікали.

Як результат, ми можемо говорити, що період 1930–1933 рр. виявився складним для всієї території тогочасної України, люди помирили або від голоду, або каралися органами ДПУ висилкою у «віддалені регіони СРСР». Ці події, безпосередньо впливали на здатність цілих сімей на виживання, адже голод, що вирував на території навіть невеличкого села в центрі сучасної Кіровоградської області, згідно книги пам'яті забрав життя 71 встановленої особи, серед яких цілі сім'ї Горночубів, Кузьменків та Форсуменків [13, с. 390–391]. Внаслідок того, що актові записи про смерть за цей час не збереглися, кількість загиблих в селі від голоду підлягає уточненню.

В цілому, принципи мікроісторії, якими ми керувалися, дали нам змогу відобразити загальні процеси, які відбувалися в межах однієї країни через призму села Помічна, Новоукраїнського району, що вкотре доводить перспективність подібного бачення на здійснення майбутніх досліджень нашої історії.

Джерела та література

1. *Державний архів Кіровоградської області (далі – ДАКіроО)*. Ф. П-5907, Оп. 2-р, спр. 10512.
2. *ДАКіроО*, Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 13379.
3. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 7154.
4. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 7040.
5. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 7035.
6. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 7023.
7. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 7022.
8. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 7020.
9. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 6998.
10. *ДАКіроО*. Ф. П-5907. Оп. 2-р. Спр. 6435.
11. Мілютін С. Ю. Специфіка роботи органів ДПУ (На прикладі архівно-слідчої справи № 255071). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Випуск 1. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. с. 113–121.
12. Мілютін С. Ю. Голодомор 1932–1933 років на Новоукраїнщині. *Музейний вісник Центральної України*. Випуск III. Кропивницький: Поліграф-Сервіс, 2023. с. 13–24.
13. *Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Кіровоградська область*. Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2008. 920 с.

Пастухова Яна (м. Кропивницький)

КОЛАБОРАЦІОНІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОНСЬКИХ КОЗАКІВ НА ТЕРИТОРІЇ КІРОВОГРАДЩИНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦДАВО

Згідно зі свідченнями козацького полковника Сергія Павлова, які він дав під час слідства (*проведеного в 1943 році польовим судом при командуючим охоронними військами в оперативному тиловому районі групи армій «Південь» німецьких збройних сил*) з 1917 року почалася поляризація сил в російській імперії, які пізніше вступили в протистояння за встановлення нового порядку та збереження існуючого ладу. За його словами донське козацтво в лави якого він вступив в 1917 році було виключно на стороні Білого руху та протистояло більшовикам на території Донської області, а після поразки відійшло в район Новоросійська, де назагал було обіцяно автономію, яку в козаків забрала імперія[4, с. 7].

Незважаючи на популістські більшовицькі обіцянки щодо того, що насильницького «розкозачення» проводитися не буде, всі привілеї козацтва були скасовані. Лише в 1936 році радянський уряд перекваліфікував 5 кавалерійських дивізій в «козацькі», дозволив козакам нести службу в Червоній армії та брати

ЦДУ

Центральноукраїнський
державний університет імені
◆ Володимира Винниченка ◆

КРОПИВНИЦЬКИЙ-2024